

DOKUMENT

EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 5:10

MÅNDAG 27 JULI

Den blodiga brödrakampen

TOLV SIDOR: Händelserna kring Håtunaleken och Nyköpings gästabud är bland de mest mytomspunna i den svenska historien

En kamp om den

Tidslinje

1280 Birger Magnusson föds.

1282 Erik Magnusson föds. Valdemar Magnusson föds någon gång mellan 1282 och 1285.

1284 Birger utses till tronarvinge redan som fyraåring.

1290 Magnus Ladulås dör och marsken Torgils Knutsson blir förmyndare åt Birger.

1298 Birger gifter sig med danske kungens syster, Märta.

1300 Birger och Märta får sonen Magnus, döpt efter farfar Magnus Ladulås.

1302 Birger kröns till kung vid Mora stenar i Uppland.

Birger kröns till kung vid Mora stenar

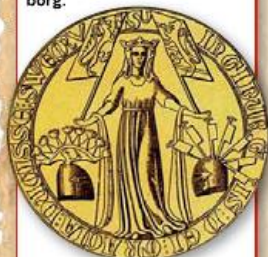
1304 Magnus Birgersson utses till tronarvinge.

1305 I fördraget i Kolsäter erkänner bröderna Birger som kung.

1306 Marsken Torgils Knutsson hängs för majestätsbrott. Birger fängslas i Hätunaleken.

1308 Birger släpps fri efter två år i fångenskap.

1310 Sverige delas upp i freden i Helsingborg.

Sigill för hertiginnan Ingeborg.

1312 Erik gifter sig med Ingeborg av Norge.

1316 Erik och Ingeborg får sonen Magnus som blir norsk tronarvinge.

1317 Birger får sin hämnd vid Nyköpings gästabad.

1318 Erik och Valdemar dör i fångelsehålan.

1319 Magnus Eriksson kröns till kung av Sverige och Norge.

1321 Magnus Birgersson avrättas på Helgeandsholmen. Birger Magnusson avlider i Danmark.

Birger avlider i Danmark

kungliga tronen

Bild från föreställningen "Nyköpings gästabud".
Foto: AKIRA ÖBERG/NYKÖPINGS KOMMUN

■ ■ Svek, hämnd och mord. I Sveriges eget "Game of Thrones" kämpar bröder om sin fars kungliga tron – och den historiska verkligheten överträffar tv-dikten.

■ ■ De dramatiska händelserna kring Håtunaleken och Nyköpings gästabud i början av 1300-talet är bland de mest mytomspunna i den svenska historien.

ungen dör, förrådd av sin egen drottning. Men prinsen som ärver kronan är en oäkting och nu vill kungens bröder ta över tronen. Först måste dock den ene utmanaren dö, lönnmördad av sin äldre bror.

Sedan pågår striderna där ingen går säker, ens bland sina vänner. Hjältar blir halshuggna, falska inviter slutar med orgier i blod och maktspel gör slut på vänskapen.

De äregiriga bröderna Magnussons maktkamp i början av 1300-talet är ett av de mest dramatiska skeendena genom tiderna.

"Alla män måste dö" är mottot för HBO:s hyllade tv-serie "Game of Thrones", ett epos om striderna i det fiktiva Westeros, som i sin tur bygger på George R. R. Martins romanserie "Sagan om is och eld".

Vi hittar ett liknande – och dessutom sant – drama under den svenska medeltiden: Håtunaleken och det efterföljande Nyköpings gästabud.

Året är 1290. Den 18 december somnar kung Magnus Ladulås in för gott i det kalla och dragiga slottet på Visingsö i Vättern.

Kvar lämnar han efter sig det rike som han och hans far Birger Jarl fogat samman från mindre delar – samt tre maktlystna söner.

Birger Jarl kom från Bjälbo i Östergötland, hans släkt kallas därför Bjälbo-ätten. Han var mannen som började bygga landet Sverige tillsammans med sin son Magnus Birgersson – som senare fick tillnamnet Ladulås för att han bildligt talat "satte lås" på böndernas lador så att de slapp härbärgera stormän som tidigare hade rätt att våldgästa dem.

Magnus Ladulås upprättade flera år tidigare ett testamente i vilket han bestämde hur han ville att pengar och makt skulle fördelas efter hans död. Kyrkan fick en hel del, inte minst franciskanerna som begravde Magnus i det som numera är Riddarkyrkan i Stockholm.

★ ★ ★

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Inte trodde Magnus när han låg där i slottet att hans vilja skulle bli en del av en blodig brödrafej

Fortsättning från föregående uppslag

Efter faderns död fick sonen Erik bli hertig av Södermanland och delar av Uppland medan Valdemar kunde kalla sig hertig av Finland. Fina titlar och områden kan man tycka, men bröderna ville ha mer. Sverige var ett valkungarrike och deras äldste bror Birger hade redan som fyraåring 1284 utsetts till att ta över tronen.

Inte trodde Magnus när han låg där i slottet på Visingsö att hans vilja och testamente skulle bli en del av en blodig brödrafej.

En smula naivt kan tyckas eftersom Magnus själv tagit makten och störtat sin egen bror Valdemar 15 år tidigare i det som kallas den första brödrastriden.

Riket var nu uppdelat, kungen död och arvtagaren utsedd. Men när pappa kungen avled var Birger endast tio år, på tok för ung för att leda ett rike.

Dessutom ansågs han vara svag och elaka tungor viskade att lillebror Erik var mer lämpad att leda landet, något som Erik själv höll med om.

Skulle det visa sig.

Nu var det emellertid inte Birgers kungliga egenskaper som gjorde att landet kom att styras av en förmyndare i sammanlagt 13 år utan det faktum att han var för ung. Därför utsågs Torgils Knutsson till överbefälhavare, eller marsk som det kallades då.

Torgils var ättling till Birger Jarl och därmed redan inne i Bjälboättens rullor. Den erkänt hårdföre Torgils fick uppgiften att hålla bröderna i schack och

lyckades någorlunda väl med det under 1200-talets sista decennium.

Marsken satt dock inte stilla på tronen utan startade flera korståg i österled. Där hotade de hedniska ryssarna Sveriges östra gräns vid Karelen. Efter att framgångsrikt besegrat dem grundade Torgils staden Viborg.

Förutom ryska hot blev kyrkan i Sverige allt surare på Torgils hårda politik mot Guds män på jorden. Borta var Magnus Ladulås vänliga hand mot kyrkan och Torgils befallde i stället att man skulle konfiskera land från kyrkan. Biskoparna rasade.

***

Det som kom att bli den andra brödrastriden startade på allvar år 1303. Under tiden som Torgils drabbade samman med ryssarna i öst började Erik och Valdemar roffa åt sig allt större delar av landet. Detta skedde med hot och vapen, men främst genom sluga och politiskt uträknade giftemål.

Nu skulle en karusell starta som kom att stärka banden mellan de nordiska länderna på olika sätt.

Erik trolovades med norska prinsessan Ingeborg Håkansdotter. Men Ingeborg var bara ett år, så det dröjde till 1314 innan de faktiskt gifte sig. Erik hade nu skapat starka band med den norske kungen som så klart ställde sig på Erik sida.

Birger hade i sin tur gift sig med danske kungen Erik Menveds syster Märta. Samtidigt hade den danske kungen tagit Birgers syster Ingeborg till sin fru. På så sätt skapades tydliga

allianser mellan Birger och Danmark på ena sidan och Erik och Norge på andra.

Den ätenskapliga kapprustningen fortsatte när den tredje brodern Valdemar valde att gifta sig med marsken Torgils dotter Kristina. På så sätt hoppades Torgils att han skulle få behålla viss makt även efter att Birger vuxit upp och kröntes till kung 1302.

Men det var på sikt en felkalkyl från Torgils sida.

Birger såg på brödernas giftemål med orolig blick. Han insåg att i ett rike där kungen väljs är makt en förgänglig vara. Birger gav därför hårdföre Torgils fortsatt stor makt och lät inte bröderna komma nära tronen, vilket förgrymmade dem båda.

Den starke och kontroversielle Erik fann sig inte i birollen och fick landskapet Bohuslän genom sitt ätenskap med Ingeborg av Norge och senare även delar av norra Halland av uppriktiga danskar. Nu satt Erik på ett hyggligt stort hertigdöme mitt emellan Sverige, Norge och Danmark, något som inte alls tilltalade Birger.

Svaret blev hårt och tydligt. Erik och Valdemars ärvda hertigdömen drogs in efter att de båda vägrat att svära ed om att inte skada kungen eller hans anhängare. Samtidigt gjorde Erik och Valdemar råder i mot Västergötland från den norska sidan.

Precis när läget var så spänt att det såg ut som att en krigsförklaring från Erik och Valdemar var på gång, gjorde de båda uppriktiga helt om.

Åtminstone utåt sett. De gick till sin kungabroder och meddelade att de nu avsåg att svära honom trohet och försvara honom mot fiender. Bröderna fick tillbaka sina hertigdömen genom fördraget i Kolsäter i februari 1305. Dessutom erkände de

Birgers son Magnus som tronarvinge. Någon kronprinsitel fanns inte eftersom tronen inte ärvdes, men ett löfte om att erkänna arvingen ansågs bindande.

Blod skulle dock komma att drypa på det avtalet innan den här historien är över.

***

Mitten stod nu Torgils, marsken som tjänat på striden mellan bröderna genom att vara Birgers lojale vapen- dragare. Sluge Erik insåg att Torgils måste bort och valde att spela ut marsken dels mot kyrkan som inte gillade Torgils sedan förmyndartiden, dels mot kung Birger som nu skulle övertalas att ta sin hand från Torgils.

Torgils Knutsson, staty i Viborg.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Medeltida väggmålning från 1400-talet föreställande kung Magnus Ladulås i Ridderholmskyrkan, Stockholm.

De tre bröderna Magnusson

Birger Magnusson

■ Äldste son till Magnus Ladulås, men inte automatiskt tronarvinge eftersom Sverige var ett valkungarrike vid den här tiden. Nu blev Birger ändå utsedd till Magnus Ladulås efterföljare redan som fyraåring, men fick kämpa hårt för att behålla makten.

Birger ansågs tidigt vara svagare än brodern Erik och satte länge sin tilltro till den hårdføre marsken Torgils Knutsson som förmyndare.

När han själv såg till att Torgils avrättades 1306 fick han allt färre allierade. En var svågern Erik av Danmark som gifte sig med Birgers syster. Den hjälpen skulle visa sig vara otillräcklig.

Aven om Birger fick sin hämnd vid Nyköpings gästabad 1317 kan man knappast se honom som slutgiltig vinnare i den stora brödrastriden. Själv dog han 1320, men först efter att hans tillfänkta tronarvinge Magnus Birgersson avrättats och Magnus Eriksson krönts till kung.

Kan knappast ses som slutgiltig vinnare i striden

Erik Magnusson

■ Den av bröderna som ska ha haft den största talangen för ledarskap och politiskt spel. Sågs tidigt som starkare än sin äldre bror och kung Birger, inte minst bland de rika stormännen. Erikskrönikan beskriver honom som "fager att skåda, ädelt och höviskt förde han sig, tapper var han i faran." Men bakom det tappra och fagra fanns också en slug och förrädisk maktpolitiker, alltid med en iskall tanke bakom varje handling. Han kämpade till exempel i över tio år för att få gifte sig med Ingeborg av Norge, då bara ett barn, för att få makten över grannlandet.

Men man ska ta de fina egenskaper som tillskrivs Erik med viss reservation eftersom Erikskrönikan skrevs just som en hyllning till honom. Eriks naiva och övermodiga hållning vid Nyköpings gästabad blev till slut hans död. För emellertid ändå ses som någon slags vinnare i striden eftersom hans son Magnus Eriksson blev ny kung av Sverige och Norge.

Eriks sigill.

Valdemar Magnusson

■ Den av bröderna som vi vet minst om.

Föddes någon gång under början av 1280-talet och kom ständigt att stå i skuggan av sin allierade broder Erik, förmodligen av egen önskan. Drog ut på pilgrimsresa i Europa efter att Erik tagit makten från Birger vid Hätunaleken och träffade påven i franska Lyon. Gifte sig först med marsken Torgils Knutssons dotter Kristina, ett äktenskap som upphävdes 1306 för att bröderna skulle kunna avrätta Torgils.

Tog precis som broder Erik en norsk prinsessa till fru 1312. Med Ingeborg fick han en son 1316 som han döpte efter sin högt ärade bror Erik.

Det är ingen konst att se att Valdemar verkligen såg upp till sin broder Erik, en hjälte i Valdemars ögon och den som han kom att möta döden tillsammans med i fångelsehålan på Nyköpings slott 1318.

Det är ingen konst att se att han såg upp till sin broder Erik

Birger blir inte formell kung, men att styra ett fängelsehåla i Nyköping

Fortsättning från föregående uppslag

Torgils satt med trumf på hand genom äktenskapet mellan sin dotter Kristina och hertig Valdemar. Men Erik, med sin slughet och sina goda kontakter med kyrkan, fann ett sätt att lösa också detta problem. Eftersom Torgils hade varit fadder åt Valdemar fanns det ett äktenskapshinder. Valdemar lät skilja sig från Kristina med motiveringen att de var "dopsyskon", alltså för att hennes far hade burit honom till dopet.

Nu stod Torgils ensam, men trodde fortfarande att Birger skulle stå vid sitt ord. "Han är min bröder, jag är hans man... Jag önskar att jag hade så tjänat Gud så som jag har tjänat honom, då vore mig bättre lön att vänta", lär Torgils ha sagt.

★★★

December 1305 kom så domen. För första gången gjorde de tre bröderna gemensam sak och red i väg till Lena gård i Västergötland där marsken befann sig. Utan större strid kunde Torgils gripas, anklagad för en något diffus "majestätsförbrytelse". Lagen hade instiftats på 1280-talet som ett vapen för kungen att rensa ut icke önskvärda på ett rättsligt korrekt sätt.

I skam fördes han med bundna fötter sittande på hästryggen genom skogsmarkerna i Tiveden och vidare upp till Stockholm. Där hängdes han i februari 1306 på det som i dag är Götgatsbacken på Södermalm och begravdes senare i Gråmunkekapellet.

Bara tre dagar efter arresteringen upplöstes äktenskapet mellan Kristina och Valdemar och Torgils mål att säkra sin familjs fortsatta makt hade misslyckats.

Med Torgils borta stod Birger nu ensam mot sina bröder. Men den senaste tidens kärvliga attityd gjorde att han trodde sig sitta säkert. Bröderna hade helt andra planer och det är nu första akten av den grymma brödrastriden startar: Håtunaleken.

Egentligen vet vi ganska lite om Håtunaleken och Nyköpings gästabad. Den enda källa som finns är Erikskrönikan, ett epos skrivet ungefär 20 år efter händelserna och som hyllar Erik som den store hjälten.

Därför ska man ta Erikskrönikans detaljer med en full näve salt.

Å andra sidan finns det inget som utsluter att den som skrev krönikan

faktiskt var med när kaoset utbröt. Det finns därför ingen anledning att misstro de breda dragen i historien.

★★★

Den 29 september 1306 rider Erik och Valdemar med sitt stora följe norrut från Bjälbo i Östergötland där de varit på bröllop. På väg från Bjälbosläktens hemtrakter smider de nu sina planer på en regelrätt statskupp mot broder Birger. Den intet ont anande kungen befinner sig på sin gård Håtuna utanför Sigtuna. På plats fanns också ärkebiskopen och stämningen är god när Birger hälsar sina bröder välkomna.

Bordet är dukat till fest och glada dricker sig bröderna onyktra innan de går och lägger sig för natten. Under småtimmarna hörs plötsligt skrammel i korridorerna. Erik och Valdemar har beväpnat sig och rustat sitt följe för att gripa Birger.

De båda upprorsbröderna kastar sig in i Birger och drottning Märtsas sovrum och griper omedelbart de båda utan större kamp. Birger, hans fru, ärkebiskopen, sex riddare och 16 väpnare slås i bojor och förs ut ur byggnaden.

En som dock lyckas rymma är Birgers lille son Magnus. Uppkravlad på ryggen på soldaten Arvid Smälänning lyckas Magnus fly från sina farbröder. De båda rusar ut i natten och ger sig av söderut. Sexårige Magnus och Arvid tar sig ända ned till Danmark där hans morbror Erik Menved självfallet blir förgrymmad över beskedet att hans syster och sväger gripits av Erik och Valdemar, som dessutom har starka band till fienden Norge.

Birger förs nu till Stockholm under förnedrande former. Staden var visserligen inte Sveriges huvudstad vid den här tiden, men det var en nesa för landets konung att rida in fångslad i den stad som farfar Birger Jarl grundade.

Här föddes ett hat hos Birger som bröderna kommer att få ångra.

Birger tas vidare till Nyköpingshus där han slängs i en fängelsecell. Han blir visserligen inte formellt avsatt som landets kung, men att styra ett rike från en fuktig håla i Nyköping går naturligtvis inte. Nu tar den starke Erik över makten, alltid ett steg före sin mer timide bror Valdemar som blint lyder allt som Erik befäller.

Erik hade fått som han ville, men det var ett bångstyrt rike att leda. Kung Erik av Danmark gjorde råder in från

väst och brände helt ned den plats som i dag är Ulricehamn. Gårdar totalförstördes och lokalbefolkningen får se sina livsverk gå upp i rök, precis som så många gånger tidigare när de hamnat mitt mellan två starka krafter. Även delar av Halland drabbades av danskarna.

Erik fick också problem med att övertaga invånarna i flera svenska städer eftersom det var han som var den riktige kungen nu och inte Birger. Slottet i Stockholm intogs först efter strid och invånarna i Kalmar och på Öland såg först ingen anledning att överge den fängslade Birger.

Erik och Valdemar svarade med att hyra in 800 tyska legoknektar som angrep och härjade danska Skåne. Det rädde kaotiska förhållanden i landet.

Lösningen blev en förlikning mellan bröderna. Efter två års vistelse i fängelsehålan i Nyköpingshus släpptes Birger fri av de båda bröderna.

Men förlikningen kom med ett högt pris för Birger som förutom en anseelig summa pengar fick avstå större delen av riket till sina bröder.

★★★

Senast begav sig den frie och revanschugne Birger till svågern Erik i Danmark. Därifrån startades nu attacker mot Eriks och Valdemars områden. När dessutom norske kungen Hákan gick över på Birger och Danmarks sida, anfölls upprorsbröderna västerifrån av Norge och söderifrån av Danmark. Vilda strider drabbade Sverige under flera år och danskarna kom så långt upp som kring Nyköpingshus innan parterna kom överens om fred den 17 juli 1310 i Helsingborg.

Med på slottet i Helsingborg fanns förutom de tre bröderna även kung Erik av Danmark, Gerhard av Holstein, Henrik av Mecklenburg samt en företrädare för norske kung Hákon.

Nu ville man nå samförstånd. Freden innebar i stort två avgörande saker. För det första krävdes att Erik avsåg sig alla ambitioner på Norges tron, vilket också skedde. För det andra delades riket upp i tre delar där de tre bröderna samsades om landskapen. Birger fick de östra delarna med bland annat Gotland, Erik de västra delarna samt Kalmar medan Valdemar fick bli hertig över Uppland, Finland och Öland.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

llt avsatt som landets t rike från en fuktig g går naturligtvis inte

Målning av Nyköpingshus signerat Carl Johan Fahlcrantz. Det var här Birger Magnusson satt fängslad och det var här han sedan fängslade sina bröder Erik och Valdemar.

Med de två bröderna i tryggt förvar lär Birger ha ridit runt och skrikit: "Jag har Sverige i min hand"

Fortsättning från föregående uppslag

Generöst av de båda revolterande bröderna, kan tyckas. Men Birgers områden var utspridda och fulla av upproriska bönder. Birger fick bland annat dra tillbaka en tänkt skattehöjning på Gotland 1313 efter att bönderna där gjort uppror och samma problem uppstod i södra Småland några år senare. Detta var knappast vad kungen förväntat sig. Freden utplånade inte det hat han kände mot sina bröder.

Sverige var nu uppdelat och knappast ens ett rike längre. Vinnaren var som vanligt Erik som tillsammans med sina tidigare vinnningar i Bohuslän och Halland styrde över ett stort västsvenskt rike. När han dessutom gifte sig med norska Ingeborg, nu elva år gammal, som senare födde sonen Magnus Eriksson 1316, hade Erik även fått en son som var arvinge till den norska tronen.

Prästerskapet ogillade det som höll på att hända och stormännen litade inte längre på de trätande bröderna. Men mest orolig var naturligtvis Birger där han satt på Nyköpingshus hösten 1317. När han dessutom fick veta av sin danske svåger att denne avslöjat ett kupp försök iscensatt av broder Erik, insåg Birger att tiden var inne för hämnd.

Birger satt alltså på Nyköpingshus och det var här andra akten av den bittra brödrastriden skulle utspelas, nu dessutom med dödlig utgång.

★ ★ ★

Små traditioner från vikingatiden innebar att man "drack jul" tillsammans. Fastän Sverige kristnats fanns traditionen kvar långt senare. Det var under ett

Hertigarna Erik och Valdemars respektive sigill med fadern Magnus vapen i mitten.

sådant gästabud som Birger planerade att hämnas.

Birger började med att bjuda in den svagare Valdemar och vann vid ett besök sin yngre broders förtroende. Värre var det med den sluge Erik som anade oråd och först vägrade att komma på besök. Valdemar, fylld av nyvunnen "vänskap" till Birger, övertalade dock Erik och lovade att denne inte hade något att frukta.

Erik blidkades men tog för säkerhets skull med sig väpnad eskort till Nyköpingshus. Med bara någon mil kvar till feststället mötte de båda bröderna en riddare på vägen på kvällen den 10 december 1317. Denne varnade de båda för att besöka Birger, som enligt riddaren var ute efter hämnd.

Bröderna valde dock att lita på sin känsla och beväpnade eskort och avfärdade riddarens varning som trams. Möjligan drabbades Erik här av den hybrid som skapats av att han såg sig själv som en starkare och farligare man än sin äldre bror Birger.

Väl framme mötte värdparet Birger och hans maka Märta de båda bröderna och deras följe ute på gården. Birger förklarade ursäktande att brödernas väpnade eskort skulle inhysas utanför Nyköpingshus, eftersom de inte fick plats inne i slottet och att de nere i staden skulle bo bekvämare. En smula naivt godtog gästerna den placeringen, tog Birger i hand och vandrade in i slottet.

I slottet var det uppdukat för rejält julparty. Mat, mjöd, vin, musik och levande ljus fanns i den prydda riddarsalen och värdinnan Märta strålade som aldrig förr.

Elaka tungor säger att det i själva verket var drottningen som kommit på den sluga planen, en teori som i efterhand inte kunnat beläggas.

Det dansades inomhus och det dansades utomhus. Bröderna blev fullare och fullare då det enligt Erikskrönikan "mjöd och vin där ej tröt". Samma krönika berättar att Märta aldrig setts gladare än den här kvällen. Kvällen var väldigt lyckad och Erik och

Valdemar anade inget när de rejält packade ramlade i säng framåt natten. Det hade ju gått elva år sen Hätunaleken och dessutom straffades brott vid juletid extra hårt. De båda bröderna föll därför lugnt i sömn.

Under småtimmarna hördes så stök och skrammel från korridorerna utanför gästernas gemak. Plötsligt slogs dörren upp och in rusade Birgers soldater med armborst i nävarna. Valdemar, som naken hunnit grabba ett klädesplagg, försökte sig på ett fåfängt försök till strid men utmanövrerades av riddare Konrad. Erik vände sig då till sin bror och sa: "Låt vara som det är! Vår strid duger icke nu här."

Bröderna kedjas under vapenhot. Det är nu som Birger träder fram och säger de bevingade orden: "Minns ni Hätunaleken? Alltför väl minns jag den. Den här lär inte bli bättre."

Medan Erik och Valdemar skickades till fängelsehålan, för övrigt i samma torn som Birger en gång suttit, tog sig drotsen Johan von Brunkow med en väpnad grupp till brödernas sovande eskort.

På samma sätt som sina hertigar överraskades nu soldaterna i sömnen. De som valde att slåss blev skjutna på stället.

På slottet firades Erik och Valdemar ned i en djup fängelsehåla och kedjades fast i väggen. Kedjorna ska enligt uppgift ha vägt 47 kilo och hålan var naturligtvis dragig och fuktig. Birger blev upprymd över att tilligen ha fått sin hämnd. Med bröderna i tryggt förvar under slottets murar lär han ha ridit runt och skrikit: "Jag har Sverige i min hand!"

Riktigt så lätt skulle det dock inte bli.

★ ★ ★

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Porträtt av kung Birger i Sankt Bendts Kirke i Ringsted där han är begravd.

Nere i Danmark låg Birger sjuk när han fick beskedet att hans son Magnus hade avrättats i Stockholm

Fortsättning från föregående uppslag

Sur gick det med stackars Erik och Valdemar nere i den mörka hålan? Exakt hur de hade det går inte att svara på. Erikskrönikan är den enda berättande källan och eftersom den är skriven som en hyllning till Erik, kan man anta att den beskriver hålan som värre än den faktiskt var. Enligt rimmade krönikor skulle bröderna till slut ha börjat äta av varandra, en uppgift som knappast lär vara sann.

Hur som helst satt de där fastkedjade i väggen och med uttryckliga order från Birger att de skulle svältas ihjäl. De ska ha fått grishuvuden nedkastade till sig som de kunde gnaga på. Sina toalettbestyrt fick de uträdda där de satt. Enligt legenden ska Erik ha klarat sig nio dagar och Valdemar elva, men ett upphittat testamentet tyder på att de levde längre än så eftersom det är daterat den 18 januari 1318, alltså mer än en månad efter att de kastats i hålan. Bröderna hade insett att spelet var förlorat och att döden var nära, så de lät därför skänka stora gåvor till kyrkan för att på så sätt säkra en plats i himlen.

Birger gned sina händer och tänkte att striden var över och vunen. Men när Erik och Valdemars styrkor fick höra vad som hänt begav de sig beväpnade mot Nyköpingshus. Med sig hade de uppretade stormän och bönder samt upprorsmän från Danmark, som såg en chans att slå till mot danske kung Erik genom att angripa hans sväger.

Birgers munterhet gick snabbt över

i panik när han insåg att Nyköpingshus höll på att falla till trupperna som belägrade slottet.

Det ska ha varit nu som Birger tog nyckeln till fängelsehålan och kastade den i Nyköpingsån. Även om han själv var på väg att drivas från slottet ville han att bröderna för evigt skulle ruttna i fångenskap.

Birger flydde mot Stockholm, men där vägrade stadens förvaltare Ingvald Estridsson att släppa in honom och strider bröt ut. Kungen män förlorade slaget och Birger fick smita i väg med svansen mellan benen till Östergötland. Där mötte han sin son Magnus som nu fyllt 18 och tagit sig norrut tillsammans med den danske kungen.

Efter mindre segrar i Västergötland tvingades Birger till slut fly via Gotland ned till Danmark tillsammans med sin vän och sväger, kung Erik av Danmark. Kvar i Sverige fanns Birgers son Magnus som tillfälligt förskansade sig på slottet Stegeborg utanför Söderköping, men som senare skulle gå ett sorgligt öde till mötes.

***

S augusti 1318 föll till slut Nyköpingshus och upprorsbrödernas lik kunde plockas ur fängelsehålan. De båda begravdes senare i Storkyrkan i Stockholm. Erik flyttades några år senare till Uppsala domkyrka.

När Stegeborg till slut var det enda som Birger hade kvar och hans räddningstrupper från Danmark brytskogs ned, kapitulerade sonen Magnus

på slottet. Magnus togs till fånga och fördes till Stockholm tillsammans med andra allierade till Birger.

En av dem, Johan von Brunkow, även kallade Brunke, var en hatad man sedan han hjälpt Birger att fångsla dennes bröder vid Nyköpings gästabad. Brunke kom att utsättas för en särskilt grym behandling då han fick sina ben krossade (rådbråkning) och sedan blev steglad på ett hjul. Detta skedde enligt uppgift på den plats som efter avrättningen fick namnet Brunkebergstorg i centrala Stockholm, något som sentida forskare har ställt sig skeptiska till.

Birger var alltså nedjagad till Danmark och Erik och Valdemars döda kroppar var förda till kyrkan för högtidlig begravning.

Var det frid och fröjd och slut på dödandet nu då? Knappast.

Kvar fanns ju Birgers son Magnus, han som satt i bojer i Stockholm, samt Eriks son som också hette Magnus och som var tronarvinge i Norge.

In på banan klev nu en mycket driftigt kraftkarl vid namn Mats (ibland kallad Mathias) Kettilmundsson. Mats hade alltid stått vid Eriks sida i kampen mot Birger och nu såg han sin chans att både sätta den blott treårige Magnus Eriksson på tronen och själv vinna makt som Magnus förmyndare och ställföreträdare.

Magnus Eriksson hade precis fått den norska kronan på sitt lilla barnhuvud – sedan hans morfar avlidit – då Mats tog med honom till riksmötet vid Mora stenar där han den 8 juli 1319

kröntes till kung av Sverige.

Mats bar själv fram lille

Magnus och lyfte upp

honom så att de stor-

män och utvalda

bönder som fick

närvara kunde se sin

nye regent. Riksmötet

och Magnus kröning

sågs vara en föregång-

are till senare ständs-

riksdagar eftersom det

var första gången som

även bönderna fick delta.

Magnus Eriksson kom

visserligen att ha för-

myndare till 1331 men var

nu kung över Norge,

Sverige och Finland och styrde därmed över ett av Europas största länder.

Faktum är Magnus Eriksson än i dag är den svenske kung som suttit längst på tronen, även om de första åren var som barn med förmyndare. ***

***

Nen det fanns ju en Magnus kvar, han som satt fängslad i Stockholm och var den flyende Birgers son. Han som själv hade blivit utsedd till tronarvinge efter sin far 1304 just vid Mora stenar, men som nu förvandlats till en parentes i den svenska regentlängden.

Fransidan av Birger Magnussons kungamedalj visar Hátunaleken 1306.

I december 1317 bjöd kung Birger sina bröder Erik och Valdemar på fest i Nyköpingshus. Sedan firades de ner i en djup fängelsehåla där de fick svälta ihjäl.

Magnus sades vara en hederlig ung man och lät sig själv överlämnas till fienden för att dessa skulle skona hans vänners liv. Till och med upprorsbrödernas nu styrande män med Mats Kettilmundsson i spetsen insåg att det inte var Magnus fel att han var son till den i deras ögon svekfulle Birger.

Men vad spelade det för roll att Magnus Birgersson var en hyggelig 19-åring när kungligt blod flöt i hans ådror? Sådant var livsfarligt i valkungariket Sverige där främmande makter eller rika stormän helt plötsligt kunde få för sig att ställa sig bakom Magnus Birgersson. Nu när riket antligen var enat under barnakungen, som dessutom var kung i Norge, skulle inget stoppa de nya makthavarna.

Det var därför Magnus Birgersson leddes upp ur fängelsehålan den 2 juni 1320 och ut på Helgeandsholmen där det nuvarande Riksdagshuset tornar upp sig. Magnus var tvungen att dö, någon annan utväg såg inte Mats Kettilmundsson. Solen ska ha strålat över den dödsdömda före detta tronarvingen när han gång på gång nekade till att vara inblandad i faderns behandling av sina bröder.

Fritt översatt från Erikskrönikan värdjade Magnus: "Gud vet att det gick mig emot att Erik och Valdemar fick sina liv sätta till. Nu skall jag dö. Varför?"

Sekunder senare högg man av hans huvud och blodet rann ned på den matta han knäböjt på. Men Magnus var trots allt son till Birger och sonson till förrre kungen Magnus Ladulås. Han fick därmed ligga bredvid sin farfar i Ridder-

holmskyrkan. Brödrastriden mellan Magnus Ladulås söner hade skördat ännu ett offer.

Nere i Danmark låg Birger sjuk när han fick beskedet att hans son Magnus hade avrättats i Stockholm. Vissa menar att han dog av sorgen, andra att han redan var döende. Hur som helst avled han den 31 maj 1321 i Ringsted på Själland, medan hans fru Märta flydde in i kyrkans värld och blev nunna.

***

Historien om de krigande bröderna Magnusson är på ett sätt inte ovanlig i svensk historia.

Pakter, intriger och blod har byggt detta land och kungar har inte haft högre moral än andra. Ändå finns det något i Håtunaleken och Nyköpings gästabad som fascinerat i snart 700 år.

Hatet. Maktkampen. Hämnden. Hos bröderna Eriksson var blod helt klart inte tjockare än vatten och de hastiga svängningarna i denna historia gör att den som en gång fått den berättad för sig aldrig glömmer den.

Två av våra mest kända författare,

**DANIEL
LAGERQVIST**
redaktionen@expressen.se

August Strindberg och Vilhelm Moberg, har i olika former skildrat det dödliga spelet. Strindberg i pjäsen "Folkungasagan" från 1899 som handlar om Magnus Eriksson och Moberg i verket "Min svenska historia".

Vilhelm Moberg beskriver dödsdansen mellan bröderna under Nyköpings gästabad som en "Shakespearesk episod" och anser att "Folkungaätten var en förbrytarfamilj". Han skriver vidare att händelsen kan beskrivas som "en rövarroman med en handling helt ur sinnevärldens domäner" och att han inte skulle ha trott på den om han inte visste att den var sann.

En annan del av brödrastriden, som fortsatte att fascinera efterkommande generationer, var nyckeln i ån. Alltså den som Birger ska ha slängt i vattnet när han insåg att Nyköpingshus var på väg att falla.

Gästabudsnyckeln, som den kom att kallas, kan vara den nyckel som en pojke fiskade upp ur Nyköpingssån på 1800-talet. Prover visar att nyckeln är så gammal att den kan vara den rätta.

Men om det verkligen är så lär vi aldrig få veta.

I dag är nyckeln en flitigt använd och populär symbol i trakten som ofta används för turism och företagande.

Historiskt sett är det dock en symbol för tre bröder med blod på händerna.

Fem lästips

DICK HARRISON: "Jarlens sekel"

Harrissons tegelsten är en detaljerad skildring av svensk medeltid och hur Birger Jarl formade det som kom att bli Sverige och hur han gjorde slut på striderna mellan de olika ätterna. Här återfinns inte bara jarlar och adelsmän utan även bönder, präster och fattiga. Ett standardverk för den som vill ha en bakgrund till brödrastriden i Håtuna och Nyköping.

MATS ADOLFSSON: "Svenska uppror – när borgarna brann"

Svenska uppror är en trevlig trilogi och i första delen "När borgarna brann" börjar Adolfsson i forntiden och hinner fram till 1499 innan det är dags för del 2. Här återfinns med andra ord Håtunaleken och Nyköpings gästabad samt alla de andra upproren och oroligheterna kring Magnus Ladulås och hans tre grälände söner.

Erikskrönikan

Den äldsta dokumenterade berättande källan ur den svenska historien. Författaren är okänd men forskare tror att den skrivits någon gång under 1320- eller 1330-talen. Den består av 4 543 rader på det som kallas knittelvers vilket är en slags nordgermanskt vers med fri rytm. Är inget du hittar på Pocketshop men väl på större bibliotek och på nätet.

MICHAEL NORDBERG: "I kung Magnus tid"

Om Dick Harrissons "Jarlens sekel" är en prolog till brödrastriden fungerar Nordbergs bok som en epilog. Här får vi följa Eriks son kung Magnus som tog över efter Birger 1319. Magnus satt därefter längre på tronen än vad någon annan svensk kung har lyckats med.

MATS BERGMAN: "Nyköpingshus – en rundvandring i historia och nutid"

Författaren tar med dig på en vandring inne i Nyköpingshus genom en kronologisk dissektion av slottets historia. Lämnningar och detaljer förklaras och sätts in i sitt sammanhang. Ett måste att läsa om du har tänkt besöka det spännande slottet.

DOKUMENT *EXPRESSEN*

MISSA INTE NÄSTA DEL!

På köpet med Expressen onsdag 29 juli!

DOKUMENT

EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 6:10
ONSDAG 29 JULI

Stormaktens fall

TOLV SIDOR: Efter år av framgång och optimism dog Karl XII:s tanke på ett svenskt herravälde som inneslöt hela Östersjön

Vår är alla delar i serien

